

GÖZLEM VE GÖRÜŞLER

BİR ZİHNİYET SORUNU OLARAK TIPTA UZMANLIK EĞİTİMİ

Cem TERZİ*

Türk Tabipleri Birliği (TTB) için bir demokratik kitle örgütü olarak hedef kitlesi olan tüm toplumun sağlık düzeyini yükseltmek ve üyeleri olan hekimlerin iyi bir tıp eğitimi, uzmanlık eğitimi almalarını sağlamak, birbirleriyle ilintili ve birincil amaçlardır.

TTB, tıp eğitimi ve uzmanlık eğitimi alanlarında uzun yıllardır yürüttüğü çalışmalarla haklı bir yetkinlik noktasındadır. Ancak gerek tıp eğitimi gerekse de uzmanlık eğitimi tıp ortamının diğer bileşenlerinden soyutlanmadığından bir sorunlar yumağı halindedir.

Pratisyen Hekimler

Türkiye’de toplum sağlığı, devlet kamusal alandan ve sosyal görevlerinden çekilmekte olduğundan ciddi tehlike altındadır. Tıp ortamı “can pazarına” dönüşmüştür. Politik kaygılar ve yanlış hesaplarla açılan, altyapısı ve öğretim üyesi yetersiz yeni tıp fakültelerinden ve öğrenci sayıları ölçsüz artırılmış eski tıp fakültelerinden her yıl binlerce hekim mezun edilmektedir. Yeni mezun hekimlerin uygun nitelikte olmadıkları bilinen bir gerçektir. Bu nedenle **uzmanlaşmak** pratisyen hekimler için adeta bir sabit fikir haline gelmiştir. Yılda iki kez Ankara’nın sevimsiz binalarında yapılan, bilgi/bilgi kullanma/beceri/analiz etme/senteze ulaşma/ eleştirel muhakeme / doğru karar verebilme gibi yetileri ölçmekten çok “atları yarıştıran” tıpta uzmanlık sınavına hazırlanmak üzere kurgulanmış ve bu nedenle de mesleklerine yabancılaşmış onbinlerce pratisyen hekim, bu kısır döngü içinde yaşamaktadır. Uzmanlaşma saplantısına, birinci basamağın tahammül edilmez çalışma koşulları ile felç edilmiş olması ve tıp fakültelerinde verilen tıp eğitiminin yetersizliğinin uzmanlaşarak aşılmaya çalışılması da katkıda bulunmaktadır. Sağlığın alınır satılır bir metaya, hastaların müşterilere dönüştürülmüş olduğu bu tıp ortamında,

uzmanlaşmak daha etkili bir statüye ve yüksek tıbbi teknoloji kullanma becerisine kavuşmak, “rant” tan payına düşeni almak anlamına da gelmektedir. Bu haliyle bir nevi “kutsanma” süreci olan tıpta uzmanlık eğitimi maalesef bu eğitime talip olanlar tarafından sorgulanmamaktadır.

Bu denli istenen uzmanlık eğitimi ise uygun nitelikte uzman hekim yetiştirememektedir. Uygun nitelikte olmayan pratisyen ve uzman hekimlerce sunulan sağlık hizmetinin niteliği de kaçınılmaz olarak düşük olmaktadır.

Tıpta Uzmanlık Öğrencileri

Uzmanlık eğitiminin amacı basitçe toplumun sağlık gereksinimlerini karşılamaya yönelik yetkinlikte uzman yetiştirmek olarak tanımlanabilir. Oysa tıpta uzmanlık öğrencileri kliniklere birincil olarak eğitim verilerek değil var olan işleri, hizmetleri yaptırmak üzere alınır. Bu eğitim sistematik değildir, fırsatlara ve fırsatçılığa dayanır. Usta-çırak ilişkisi benimsenmiştir. Bu da çoğu kez eğitimcinin eğitime ayırdığı zamanın yetersizliği ve uzmanlık öğrencilerinin sayısındaki ölçsüz artış nedeniyle gerçekleştirilememektedir. Eğitim hakkı tanımlanmamıştır. Müfredatı yoktur. Tıpta uzmanlık öğrencilerinin görev ve sorumluluk sınırları iyi belirlenmemiştir. Uzmanlık eğitiminin asgari standartları belli değildir ve denetlenmemektedir. Uzmanlık eğitimi için gereken altyapı (yasal, fiziki, insan gücü) yetersizdir ve var olan kaynakların kullanımı verimsizdir. Söz gelimi farklı eğitim kurumları olanaklarını paylaşmamaktadır. Eğitim kurumlarında “dayanışma” yerine “yarışma” bir değer olarak benimsenmiştir. Giderek ağırlık kazanan “işletmecî” bakış açısı bu kurumları hizmet üzerinden para kazanmaya yöneltmekte ve öncelikler değişmektedir. Eğitim-araştırma-hizmet eşkenar üçgeni yerini “yamuk”lara bırakmıştır. Tüm bu sorunları ile uzmanlık eğitimi, bir “köprüden geçme” süreci olup maalesef tıpta uzmanlık öğrencileri tarafından da sorgulanmamaktadır.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi

Eğiticiler

Uzmanlık eğitiminde eğiticinin yaşamsal önemi vardır. Eğiticinin tanımı o dalın uzmanı olmak ve 5 yıldır fiilen o uzmanlık dalı ile uğraşarak olmak şeklinde yapılabilirse de iyi uzmanların her zaman iyi eğiticiler olmadıkları bilinen bir gerçektir. Eğiticilerin seçim süreçleri nesnel ölçütlerden uzak olmakta, çoğu kez eğitim becerileri değerlendirilmemektedir. Eğitici sayısında ve niteliğinde yetersizlik mevcuttur. Eğiticilerin kendilerini yenilemelerini / değerlendirmelerini zorunlu kılan bir sistem ve denetleme söz konusu değildir.

Öte yandan eğitim etkinliği eğiticiler için bir özlük hakkı sağlamamaktadır. Eğitim ödeneği ya yok veya çok yetersizdir. "Surttime", özel muayene, özel ameliyat, ameliyat/muayene katkı payı, mesai içi özel, mesai dışı özel gibi sapkın uygulamalar ile eğitim ortamı yozlaşmıştır. Eğiticiler akademik ünvanlarını ve nufuzlarını eğitim kurumları ve eğitim amaçları dışında kullanabilmektedir. Daha çok kazanmak için daha uzun süre çalışmak zorunda kalan, eğitime yeterli zaman ve entelektüel birikim ayıramayan eğiticilerin de uzmanlık eğitimini sorgulamaları olanaklı olmamaktadır.

Sağlık Bakanlığı

Tıpta uzmanlık eğitimi üniversite hastanelerinde, Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu eğitim hastanelerinde verilmektedir. Tıpta uzmanlık ünvan ve yetkisi ise Sağlık Bakanlığı tarafından verilir. Tıpta uzmanlık eğitiminin ilkelerini düzenleyen tüzük (Tababet Uzmanlık Tüzüğü) 1973 yılında kabul edilmiştir. Bu tüzüğün uygulamasına ilişkin Uzmanlık Yönetmeliği 22 Mayıs 1974 tarih ve 14893 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Günümüz gereksinimlerine yanıt verme niteliğinde olmayan tüzük bu haliyle bile tam olarak uygulanmamaktadır. Sağlık Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan yürütme ve denetleme bürokratik işlemler dışında gerçekleştirilememektedir. Tababet Uzmanlık Kurulu uzun yıllardır bir kez dahi toplanmamıştır. Sağlık Bakanlığı bünyesinde uzmanlık eğitimi alanını düzenleyecek özel bir yapılanma bulunmamaktadır. Konu ile sıkça değişen müsteşarlar ve bakanlar aktüel gündem üzerinden ilgilenmektedir. Adı geçen makamlar siyasi olduklarından ilginin niteliği de "siyasi" olmakta, sürekli ve geliştirici olmamaktadır.

Uzmanlık Dernekleri

Türkiye'de sayıları 70'i aşan uzmanlık derneği(UD) mevcuttur. Bazı disiplinlerde birden çok dernek vardır. Bu derneklerin çoğu tüzüklerinde kendilerine kamusal bir görev tanımlamamıştır. Genellikle üyelerinin daha doğrusu kurucu üyelerinin menfaatleri çerçevesinde yapılmışlardır. Çoğunun uzmanlık eğitimi ile uğraşan bir komisyonu veya çalışma grubu yoktur. Olanlar da daha sonra değineceğim süreçte, yeni oluşturulmuşlardır. Uzmanlık dernekleri maalesef uzun yıllardır işlevini kongre düzenlemek ya da dergi yayınlamaktan öteye götüremeyen "bir nüfuz grubu" olarak var olmuştur.

Dernek yöneticilerinin seçimi gelişigüzel, usulen yapılmakta, gerçek anlamda demokratik olmamaktadır. Dernekler katılımcı, şeffaf ve üyelerince denetlenen kurumlar olamamışlardır. Ülkenin geneline yönelik hizmet vermekten uzaktırlar. Uzmanlık Derneklerinde alanların temsiliyetleri açısından yaşanan sorunlar, her bir grubun etrafına bir tel örgü çekip, ortaya bayrak dikmesi ve o alanı diğerlerine(!) karşı savunma refleksinden kaynaklanmaktadır. "Ego/dernek santrik" yaklaşımdan vazgeçilememektedir. Oysa bu yaklaşım o alanın kamusal gereksinimleri ile örtüşmemektedir.

Dernekler kendi alanlarında, ulusal veri toplama, ulusal sağlık sorunlarını saptama ve bunlar için çözümler üretme, insangücü planlaması yapma, uygulama kılavuzları hazırlama, etik klavuzlar hazırlama, hasta eğitimi yapma, pratisyen hekimlere ve tıpta uzmanlık öğrencilerine danışmanlık/kılavuzluk hizmeti verme vs. gibi konularda etkin değildir. Bütün bu işlevler ancak katılımcı ve demokratik bir yapılanma, ile oluşturulacak dayanışma kültürü ve amatör ruhu ile gerçekleştirilebilir. Uzmanlık Dernekleri toplumun sağlık sorunlarını öncelemiyorlarsa bunlara yönelik verileri, çözümleri yoksa eğitimde de toplumsal ölçekli bir boyutta sorumluluk almaya soyunamazlar.

Oysa tıpta uzmanlık eğitimi, eğitim süreçlerine katılan ve sonuçlardan etkilenen tüm kesimlerin yani toplumun, pratisyen hekimlerin, tıpta uzmanlık öğrencilerinin, uzmanların, eğiticilerin ve bu kesimlerin resmi ve sivil örgütlerinin "söz ve karar hakkı" olduğu bir alan olmalıdır. Bu alan toplumun katılım ve denetimine açık olmalıdır. Toplum kendisine dönmeyen ya da kendisini temel almayan bir eğitimi denetleyebilmeli, değiştirebilmelidir. Bunun kanalları oluşturulmalıdır. Bu da ancak şu anda var olan; sadece siyasal etkiler ve piyasa mekanizmaları doğrultusunda varlık gösteren yapılanmanın değişmesi ile olanaklı olur.

İşte bu arayışın bir sonucu olarak, uzmanlık eğitimi uzun yıllardır Türk Tabipleri Birliği'nin öncelikli ilgi alanlarının başında gelmektedir. Tabip Odaları ve TTB uzmanlık eğitimi ile ilgili tarafları bir araya getirmeye çalışmaktadır. İlki İstanbul Tabip Odası tarafından 27 Şubat 1994'te, sonuncusu İzmir Tabip Odası tarafından 3-5 Aralık 2000'de; toplam 6 kez "Tıpta Uzmanlık Eğitimi Kurultayı" düzenlenmiştir. 1993 yılında Avrupa Tıp Uzmanları Birliği'ne "assosiyé" üye olunmuştur. İkinci Kurultay öncesinde 1 Kasım 1994'te TTB ve uzmanlık derneklerini bir araya getiren bir düzenleme ile TTB-Uzmanlık Dernekleri Koordinasyon Kurulu (TTB-UDKK) kurulmuştur. Şubat 1995 Ankara da düzenlenen II. Kurultaylar'da yeni bir Tıpta Uzmanlık Tüzüğü hazırlanması ele alınmıştır. Bu yeni tüzük çalışması III. ve IV.'ü İstanbul'da, yapılan Kurultay'lar da devam etmiştir. 1997 yılı başında Sağlık Bakanlığı, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) ve Tıp Fakülteleri'nin yanı sıra Türk Tabipleri Birliği ve Uzmanlık Dernekleri'ni de mezuniyet sonrası tıp eğitiminde taraf olarak kabul ederek, Danıştay'a gönderilecek, uzmanlık eğitiminde bir reform denemesi olan yeni Tababet

Uzmanlık Tüzüğü metni çalışmalarına davet etmiştir. Danıştay Birinci Daire'de yapılan inceleme sonucunda kabul edilen yeni tüzük 21.7.1997 tarihinde Başbakanlık'a gönderilmiştir. O günden bu güne; İzmir'de 3-5 Aralık 2000 tarihinde 6. Kurultay da, Sağlık Bakanlığı'nın Antalya'da 24-26 Kasım 2000 tarihinde düzenlediği 1. Türk Sağlık Eğitim Şurası'nda tartışılmaya devam edilen tüzük maalesef hayata geçirilememiştir.

TTB ve UD İlişkileri

Bu süreçte TTB ile uzmanlık derneklerinin ilişkileri çok yol katedilmekle beraber "simbiyöz" bir ilişki olmaktan kurtulamamıştır. TTB, TTB-UDKK aracılığı ile uzmanlık derneklerinin; harmonize olmasına, uzmanlık eğitimi alanında özgül yapılanmalar geliştirmesine uzmanlık eğitiminde temel ilkelerin belirlenmesine, uluslararası ilkeler ile ulusal gereksinimlerin dengelenmesine, dernek işlevlerinin geliştirilmesine, TTB'nin toplumun sağlık sorunlarını önceleyen özünü ve demokratik geleneklerini daha iyi tanımasına çalışmıştır. Bunda da belli ölçüler de başarılı olmuştur. Öte yandan TTB, uzmanlık dernekleri ile yakınlaşması ile temsiliyet kabiliyeti ve alanını kısmen genişletmiştir. Uzmanlık dernekleri ise TTB-UDKK sayesinde kurumsal bir nitelik kazanma ve toplumsal ölçekte etkinlik gösterme şansını yakalamıştır. Ancak adı geçen kesimlerin bir **ortak değerler alanı** geliştirdiğini öne sürmek güçtür. İlişkilerde kalıcı bir dönüşüm sağlamak için özel bir önem ve emek gerekmektedir.

Tüzük Ne Getiriyor?

Tüzüğün öngördüğü temel değişiklikler Tababet

Uzmanlık Kurulu'nun, Eğitim Kurumlarını Değerlendirme Komisyonu'nun ve Uzmanlık Dalları Eğitim ve Müfredat Komisyonu'nun kurulmasıdır. Yalnız Sağlık Bakanlığı'nın değil YÖK'ün TTB'nin temsilcilerinin de yer alacağı bu kurullar sayesinde uzmanlık eğitiminde ideal olmasa bile farklı kesimlerin katılımının artırılması ve bunlar arasında eşit temsiliyetin sağlanması ile demokratik bir çalışma ortamının oluşturulması amaçlanmıştır. TTB, bu kurullara TTB-UDKK aracılığı ile uzmanlık derneklerince önerilen temsilcileri gönderecektir. Yeni tüzük uyarınca 21 ayrı yönetmelik hazırlanacak, yeni ve çok sayıda komisyonlar kurulacak, bunlar aracılığı ile farklı işlevler yerine getirilecektir. **Böylelikle eğitim alanında bir "ulusal otorite" içinde yetkin bir yapılanma; merkezi planlama ve denetim olanağına kavuşulmuş olacaktır.**

Sonuç

Kolayca görüleceği gibi bu reform niteliğindeki değişiklik eğitim alanında çok sayıda teknik unsurları içermekle beraber aslı itibari ile çeşitli kesimlerin yetki ve sorumluluk paylaşması, birlikte üretme kültürüne ulaşması demek olan bir **"zihniyet değişikliğidir"**. Uzmanlık eğitimi tarafları arasında bir güven sorunu olduğu açıktır. Tarafların başlangıç durumundaki güç dengesi eşitlikçi ve adil olmadığı için zihniyet değişikliği gerçekleşmemektedir.

Demokratik bir toplumda sorunlar hangi ölçekte anlamlı ise çözümler de o ölçekte bir katılım gerektirir. Bu sorun da Türkiye'nin diğer toplumsal ölçekli sorunları gibi ancak **toplumsal katılım** gerçekleştiğinde çözülecektir.